

Podsumowanie programu EU Kids Online: Raport końcowy

Sonia Livingstone i Leslie Haddon

Koordinator, EU Kids Online

London School of Economics and Political Science

Czerwiec 2009

www.eukidsonline.net

Wprowadzenie

- 75% dzieci w Europie korzysta z Internetu. Część społeczeństwa jest zadowolona z ich wczesnych doświadczeń z Internetem, podczas gdy innych niepokoi wystawienie bezbronnych dzieci na nowe formy zagrożeń. Zasada równoważenia celów maksymalizacji korzyści i minimalizacji zagrożeń wymaga podejścia opartego na potwierdzonych danych.
- Inicjatywa EU Kids Online (2006-9), finansowana przez Program „Safer Internet plus” Komisji Europejskiej, została podjęta w celu opisanie, porównania i uogólnienia wniosków z wcześniej i aktualnie prowadzonych w Europie badań nad dziećmi i technologiami on-line. Projekt zrealizowała grupa badaczy powiązanych w sieć tematyczną.
- Powołano zespoły badawcze z 21 krajów europejskich: Austrii, Belgii, Bułgarii, Cypru, Czech, Danii, Estonii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Islandii, Irlandii, Niemiec, Norwegii, Polski, Portugalii, Słowenii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Włoch, żeby uwzględnić różnice między krajami i zwiększyć zakres kompetencji badawczych
- Przyjęto analityczne podejście badawcze, uwzględniające dwa poziomy analizy zgromadzonego materiału: indywidualny (skoncentrowany na dziecku) i makrospołeczny (uwzględniający kraje jako jednostki analizy). Cel badawczy zrealizowano poprzez sformułowanie pytań i przetestowanie hipotez badawczych ważnych dla kształtowania polityki społecznej dotyczącej Internetu. Porównania na poziomie indywidualnym i makrospołecznym zostały umieszczone w kontekście szerszej rozumianych struktur życia dziecka.

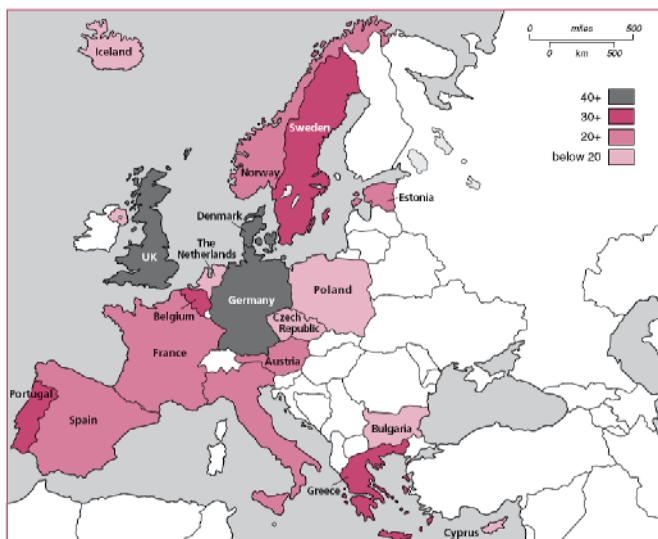
Celem projektu było:

- Opisać i ocenić wyniki badań nad korzystaniem z Internetu przez dzieci oraz wskazanie luk w bazie istniejących danych
- Sprawdzić, jakie konteksty badawcze kształtują programy badań i ustalić wzorce najlepszych praktyk badawczych
- Porównać wyniki uzyskane w różnych krajach europejskich, rozpatrując podobieństwa i różnice w szerszym kontekście
- Opracować dla polityki społecznej zalecenia dotyczące działań promujących bezpieczne korzystanie z Internetu oparte na potwierdzonych danych.

Baza potwierdzonych danych¹

- W ramach projektu stworzono publicznie dostępną i w pełni przeszukiwalną „Bazę danych” zawierającą opisy wszystkich badań empirycznych zidentyfikowanych jako przeprowadzone w Europie i spełniających określone wymogi jakościowe. Baza ta zawiera opis i wyniki 390 oddzielnych badań.
- Jak pokazuje Rycina 1, rozkład badań w Europie był nierównomierny — większość przeprowadzono w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Danii, a najmniej na Cyprze, w Bułgarii, Polsce, Islandii, Słowenii i Irlandii.
- Mocną stroną istniejących badań są dane dotyczące dostępu i wykorzystania Internetu, ale aktualna wiedza zawiera sporo luk, szczególnie w zakresie pewnych rodzajów zagrożeń, odnośnie młodszych dzieci i nowych/mobilnych platform.

¹ Staksrud, E., Livingstone, S., Haddon, L., Ólafsson, K. (2008) *What do we know about children's use of online technologies? 2nd ed*, London: LSE. Na stronie www.eukidsonline.net plus raporty badań z poszczególnych krajów.

Rycina 1: Liczba badań zidentyfikowanych w poszczególnych krajach (system wielokodowy)

Klasyfikacja możliwości i zagrożeń dla dzieci w Internecie

- W celu przeanalizowania dostępnych wyników badań możliwości i zagrożenia dla dzieci w Internecie zostały sklasyfikowane według roli dziecka w komunikacji on-line oraz istotnych tematów lub wartości ważnych przy kształtowaniu polityki (Tabela 1).
- Pomimo znanych trudności z ich zdefiniowaniem i pokrywaniem się, nie ulegało wątpliwości, że istnieje więcej badań w zakresie dostępu i korzystania z Internetu niż sama tematyka zagrożeń on-line, przy czym zagrożenia poruszano nawet w jednej trzeciej wszystkich badań.
- W niewielu badaniach uwzględniono zagadnienia rodzicielskie, chociaż w krajach, w których prowadzono wiele badań, istniało więcej badań poświęconych rodzicielstwu niż w krajach o ogólnej niewielkiej liczbie badań.
- Badania dotyczące zagrożeń dla dzieci w Internecie są relatywnie równomiernie podzielone na ogólne zagrożenia związane z treścią, kontaktem i działaniem, aczkolwiek kilka badań poświęcono analizie zagrożeń on-line w odniesieniu do małych dzieci.

		Treść: <i>Dziecko jako odbiorca</i>	Kontakt: <i>Dziecko jako uczestnik</i>	Działanie: <i>Dziecko jako aktor</i>
MOŻLIWOŚCI	Nauka edukacji i znajomość techniki cyfrowej	Zasoby edukacyjne	Kontakt z innymi osobami o podobnych zainteresowaniach	Samodzielnie inicjowana i wspólna nauka
	Udział i zaangażowanie obywatelskie	Globalne informacje	Wymiana wśród grup zainteresowań	Konkretne formy zaangażowania obywatelskiego
	Kreatywność i wyrażanie własnego „ja”	Różnorodność zasobów	Zaproszenie/inspiracja do tworzenia lub udziału	Generowane przez użytkownika tworzenie treści
	Tożsamość i związki społeczne	Porady (dotyczące życia osobistego / zdrowia / spraw seksualnych itp.)	Kontakty społeczne, wspólne doświadczenia z innymi	Wyrażanie swojej tożsamości
ZAGROŻENIA	Handel	Reklama, spam, sponsoring	Śledzenie/pozyskiwanie informacji osobistych	Hazard, nielegalne pobieranie plików, działalność hakerska
	Agresja	Treści przesycone przemocą / makabrycznymi treściami / nienawiścią	Zastraszanie, nękanie lub prześladowanie	Zastraszanie i nękanie innych
	Seks	Treści pornograficzne / szkodliwe seksualnie	Spotkanie nieznanym, przygotowanie do życia seksualnego	Tworzenie / wprowadzanie materiałów pornograficznych
	Wartości	Treści rasistowskie, nieobiektywne informacje / porady (np. narkotyki)	Krzywdzenie siebie, niechciana perswazja	Udzielanie porad, np. dotyczących samobójstwa / promujących anoreksję

Tabela 1: Klasyfikacja możliwości i zagrożeń dla dzieci w Internecie

Kontekst badań²

- Na kształt badań ma również wpływ szereg czynników społecznych i politycznych, w tym działania krajowe w zakresie wspierania rozpowszechnienia i korzystania z Internetu, działania promujące wykorzystanie Internetu w szkołach oraz reagowanie na niepokoje zgłaszane przez społeczeństwo. W niektórych krajach, szczególnie tych, które uzyskały dostęp do Internetu stosunkowo niedawno, Komisja Europejska ustaliła program badań dotyczących dzieci i Internetu; rządy narodowe wolniej realizują tego rodzaju badania.
- W Europie liczba uniwersytetów w danym kraju, która sama jest skorelowana z wielkością populacji, stanowi istotny, ale nie silny prognostyk ilości badań w zakresie korzystania z Internetu przez dzieci. Badania są prowadzone na szerszą skalę w krajach, które wcześniej uzyskały szeroki dostęp do Internetu.
- Nie istnieje bezpośrednia i systematyczna zależność między źródłem finansowania i ilością lub rodzajem badań prowadzonych na terenie Europy. Tym niemniej jednak niski poziom intensywności badań w niektórych krajach odzwierciedla ich zależność od funduszy publicznych. W większości krajów badania finansują głównie rządy i branża; około połowy funduszy jest przeznaczane na badania, które obejmują kwestie zagrożeń, stąd też zapewniają one finansowanie dużego odsetka dostępnych badań dotyczących zagrożeń. Organizacje charytatywne, organizacje pozarządowe, organy regulacyjne, rady badawcze i Komisja Europejska finansują znacznie mniej badań, chociaż

² Stald, G. i Haddon, L. (2008) *Cross-cultural contexts of research: factors influencing the study of children and the internet in Europe*, London: LSE. Na stronie www.eukidsonline.net plus raporty badań z poszczególnych krajów.

w ich przypadku istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo, że badania takie będą dotyczyć zagrożeń.

- W krajach o wyższym stopniu korzystania z Internetu wśród dzieci poświęcanie uwagi temu zagadnieniu w mediach odgrywa kluczową rolę w skoncentrowaniu programu badawczego na kwestiach bezpieczeństwa i świadomości. Zdecydowana większość doniesień prasowych dotyczących dzieci i Internetu skupia się na zagrożeniach, a nie możliwościach; prawie dwie trzecie wszystkich relacji odnosiło się do zagrożeń, podczas gdy mniej niż jedna piąta mówiła o możliwościach.

Najważniejsze wyniki badań

- Stopień korzystania z Internetu przez dzieci nadal rośnie; obecnie co najmniej tyle samo rodziców również korzysta z Internetu. W większości krajów różnice między płciami wydają się zanikać, natomiast nierówności socjoekonomiczne się utrzymują.
- Ranking napotykanych zagrożeń on-line jest podobny w różnych krajach europejskich; najpowszechniejszym ryzykownym zachowaniem jest ujawnienie osobistych informacji. Spotkanie osobiste z kimś poznanym on-line jest znacznie mniej powszechne, ale pozostaje największym zagrożeniem.
- Dzieci z domów o niższym statusie społecznym są bardziej wystawione na ryzyko on-line. U chłopców stwierdzono wyższe prawdopodobieństwo napotkania (lub stworzenia) zagrożeń działania, a dziewczynki są bardziej zagrożone ryzykiem związanym z treścią i kontaktem.
- Istnieje dodatnia korelacja między korzystaniem z Internetu i zagrożeniem; W krajach Europy Północnej na ogół stwierdza się model „wysokie korzystanie, wysokie ryzyko”, w krajach Europy Południowej – „niskie korzystanie, niskie ryzyko”, a w krajach Europy Wschodniej – „nowe korzystanie, nowe ryzyko”.

Zmiany w profilu dzieci on-line³

- Badanie ankietowe Eurobarometru przeprowadzone w latach 2005 i 2008 przez Program Safer Internet wskazuje, że korzystanie z Internetu przez dzieci nadal rośnie. W 2005 roku 70% dzieci w wieku 6-17 lat w krajach EU25 korzystało z Internetu. Do roku 2008 odsetek ten wzrósł średnio do 75%, chociaż wśród nastolatków nastąpił niewielki wzrost lub nie odnotowano go w ogóle. Najbardziej wyraźny wzrost nastąpił wśród młodszych dzieci – do 2008 roku 60% dzieci w wieku 6-10 lat miało dostęp do Internetu. Jednakże większość dostępnych badań skupia się na nastolatkach, a nie na małych dzieciach.
- Większy wzrost stopnia wykorzystania Internetu jest widoczny w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, które niedawno wstąpiły do Unii Europejskiej. Innymi słowy, kraje, w których poziom korzystania z Internetu był niski w 2005 roku, odnotowały największe wzrosty w ostatnich latach, częściowo z powodu zbliżenia się przez wiele krajów do poziomu „nasylenia”. Większość dostępnych badań skupia się jednak na krajach, w których Internet jest już szeroko dostępny, a nie na krajach, dla których Internet jest nowością.
- Inną rzucającą się w oczy zmianą między latami 2005 i 2008 jest to, że obecnie liczba rodziców korzystających z Internetu dorównuje licznie dzieci on-line, co stanowi odwrócenie wcześniejszego trendu, gdy szczególnie nastolatki przewyższały dorosłych w zakresie korzystania z Internetu, chociaż dzieci mogą nadal „prowadzić” w zakresie ilości/jakości korzystania z Internetu. W 2008 roku 85% rodziców dzieci w wieku 6-17 lat kiedykolwiek korzystało z Internetu, co stanowi znaczący wzrost w stosunku do 66% w 2005 roku. W 2005 roku więcej dzieci korzystało z Internetu niż ich rodziców, ale obecnie sytuacja ta się zmieniła. Wśród krajów EU27 do Internetu miało dostęp tylko 9% dzieci w wieku 6-17 lat rodziców, którzy nie korzystali z Internetu.
- Powyższe wyniki wskazują, że dowody na to, że dzieci są „rdzennymi użytkownikami technologii cyfrowych” są coraz mniejsze, ponieważ rodzice „nadrabiają zaległości” w stosunku do nastolatków (i „wyprzedzili” już młodsze dzieci). Tylko w Estonii, Polsce, Słowenii, na Malcie, Węgrzech, Litwie, w Słowacji, Portugalii i Rumunii jest (nieznacznie) więcej dzieci korzystających z Internetu niż rodziców. We wszystkich tych krajach Internet jest stosunkowo nowym zjawiskiem.
- Analiza korzystania z Internetu przez poszczególne grupy wiekowe wskazuje, że jego wykorzystanie wzrasta z każdym rokiem wieku dziecka, osiągając plateau do 10-11 roku życia. W 2005 roku to plateau nie następowało przed 12-13 rokiem życia. Wieloletnie nierówności między płciami mogą zanikać,

³ Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L., Olafsson, K. (red.) (2009) *Comparing Children's Online Opportunities and Risks across Europe* (2nd edition). Na stronie www.eukidsonline.net plus narodowe raporty wyników w każdym kraju.

natomiast nierówności socjoekonomiczne utrzymują się w większości krajów. Większość badań, szczególnie badań nieakademickich, ma charakter ilościowy, dlatego są skuteczniejsze w ujawnianiu częstotliwości i rozkładu aktywności dzieci w populacji niż w zrozumieniu własnych doświadczeń dzieci lub perspektyw w kontekście.

- Istnieje istotna baza potwierdzonych danych dotyczących korzystania z Internetu przez dzieci wraz z ich zainteresowaniami i aktywnością on-line. W mniejszej liczbie w każdym kraju uwzględniono naukę, umiejętności, frustracje, strategie wyszukiwania, aktywność kreatywną, zaangażowanie obywatelskie lub praktyki w zakresie radzenia sobie z ryzykiem i bezpieczeństwa. Obecnie dostępnych jest niewiele odpowiednich potwierdzonych danych dotyczących wykorzystania możliwości Internetu umożliwiających dokonanie porównań między poszczególnymi krajami europejskimi.

Porównanie zagrożeń on-line dla dzieci

- W całej Europie, pomimo znacznego zróżnicowania między poszczególnymi krajami, dostępne wyniki sugerują, że dla nastolatków korzystających z Internetu ranking napotykanego zagrożenia jest dość podobny w każdym kraju. Najpowszechniejszym ryzykownym zachowaniem jest ujawnienie osobistych informacji, a następnie natknięcie się na pornografię internetową. Kolejne miejsca zajmują treści przesyłane przemocą lub nienawiścią. Dalej plasuje się zastraszanie (tzn. „cyberbullying”), otrzymywanie niechcianych komentarzy o podtekście seksualnym, podczas gdy kontakt osobisty z osobą poznaną w Internecie wydaje się być najmniej powszechnym, choć zapewne największym, zagrożeniem.
- W kilku krajach zaobserwowano, że około 15% - 20% nastolatków on-line zgłaszało jakiś stopień nękania lub uczucie dyskomfortu lub zastraszania on-line. Daje to prawdopodobnie wskazanie odsetka nastolatków, dla których istnieje ryzyko pewnego stopnia zagrożenia.
- Pomimo że jest bardziej prawdopodobne, iż dzieci rodziców o wyższym statusie społecznym mają dostęp do Internetu niż rodziców o niższym statusie społecznym, okazuje się, że dzieci z domów o niższym statusie społecznym są bardziej narażone na ryzyko on-line.
- Istnieje zróżnicowanie ryzyka w zależności od płci; u chłopców stwierdzono wyższe prawdopodobieństwo napotkania (lub stworzenia) zagrożenia działania, a dziewczynki są bardziej zagrożone ryzykiem związanym z treścią i kontaktem.
- Podsumowując, wydaje się, że starsze nastolatki napotykają na wyższe ryzyko on-line niż młodsze dzieci, chociaż kwestia, jak młodsze dzieci radzą sobie z ryzykiem w Internecie, pozostaje nadal mało zbadana.
- Kraje zostały sklasyfikowane według stopnia korzystania z Internetu przez dzieci i stopnia ryzyka w Internecie. Klasyfikacja krajów na kraje o „wysokim ryzyku” (tzn. powyżej średniej europejskiej), „średnim ryzyku” (tzn. w przybliżeniu do średniej europejskiej) lub „niskim ryzyku” (np. poniżej średniej europejskiej) to relatywna ocena w oparciu o wyniki dostępnych przeprowadzonych badań. Sugerowana jest dodatnia korelacja pomiędzy korzystaniem a ryzykiem, przy czym w krajach Europy Północnej na ogół stwierdza się model „wysokie korzystanie, wysokie ryzyko”, w krajach Europy Południowej – „niskie korzystanie, niskie ryzyko”, a w krajach Europy Wschodniej – „nowe korzystanie, nowe ryzyko” (Tabela 2).

	Korzystanie z Internetu przez dzieci		
Ryzyko on-line	Niskie (< 65%)	Średnie (65% - 85%)	Wysokie (> 85%)
Niskie	Cypr Włochy	Francja Niemcy	
Średnie	Grecja	Austria Belgia Irlandia Hiszpania Portugalia	Dania Szwecja
Wysokie		Bułgaria Czechy	Estonia Islandia Holandia Norwegia Polska Słowenia Wielka Brytania

Tabela 2: Klasyfikacja krajów według korzystania z Internetu przez dzieci i ryzyka w Internecie

Radzenie sobie z ryzykiem

- Istnieją rozbieżne opinie, co oznacza termin „radzenie sobie” lub „bycie odpornym” na zagrożenia obecne w Internecie; brakuje też fachowej wiedzy w zakresie pomiaru tego zjawiska. Reakcja dzieci na zagrożenia internetowe przyjmuje różne postacie — od zignorowania problemu do sprawdzenia wiarygodności strony lub zgłoszenia go on-line, poinformowania przyjaciela bądź (rzadko) rodzica lub w przypadku niektórych dzieci zaostrzenia problemu przez przesłanie treści dalej lub wrogą reakcją. Jak dotąd zagadnienie to nie zostało w sposób uporządkowany zbadane; nie oceniono też skuteczności tych zachowań.
- Zasadniczo wydaje się, że umiejętności dzieci w zakresie korzystania z Internetu zwiększają się wraz z wiekiem. Umiejętności te prawdopodobnie obejmują zdolność dzieci do ochrony siebie samych przed zagrożeniami internetowymi, chociaż – co może być zaskakujące – zostało to zbadane w niewielkim stopniu. Jednakże istnieją jak dotąd pewne trudności z pomiarem umiejętności korzystania z Internetu; dostępne jest niewiele badań porównawczych dotyczących zachowań dzieci w Internecie. Na przykład, chłopcy częściej niż dziewczynki wykazują wyższy poziom umiejętności, ale należałoby w tej dziedzinie przeprowadzić obiektywne badania; niewiele wiadomo, jak dzieci oceniają strony internetowe, określają, co jest wiarygodne, radzą sobie z problematycznymi stronami lub reagują na strony, które są niebezpieczne.
- Zaobserwowano, że istnieją różnice pomiędzy krajami w zakresie radzenia sobie z tymi problemami. Postrzegana zdolność dzieci do radzenia sobie z zagrożeniami internetowymi (zgłaszana przez rodziców w różnych krajach, w oparciu o Eurobarometr z roku 2005) ujawniła, że duża zdolność radzenia sobie przez dzieci została wykazana w Austrii, Belgii, na Cyprze, w Danii, Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii; niska zdolność radzenia sobie została stwierdzona w Bułgarii, Estonii, Grecji, Portugalii i Hiszpanii (kraje, w których wykazano średnią zdolność to Czechy, Irlandia, Polska, Słowenia i Szwecja).

Nadzorowanie przez rodziców dzieci korzystających z sieci

- Eurobarometr z 2008 roku wykazał, że rodzice dzieci w wieku 6-17 lat w krajach EU27 byli raczej zaniepokojeni lub bardzo zaniepokojeni oglądaniem przez ich dzieci obrazów przesyconych przemocą/sekssem (65%), staniem się przez nie ofiarą uwodzenia za pośrednictwem Internetu (60%), otrzymywaniem przez dzieci informacji na temat samookaleczenia, samobójstwa lub anoreksji (55%), znęcaniem się nad nimi przez inne dzieci za pośrednictwem Internetu (54%), izolowaniem się dzieci od innych osób (53%) i przekazywaniem przez dzieci swoich danych osobowych/poufnych w Internecie (47%). Jedną czwartą rodziców niepokoiły wszystkie wyżej wymienione zagrożenia. Rodzice martwią się bardziej o dziewczynki i młodsze dzieci (choć, jak wykazano powyżej, chłopcy i nastolatki napotykaliby również dużo lub więcej zagrożeń w Internecie).

- Widoczne są również różnice pomiędzy poszczególnymi krajami, w większym stopniu związane ze stopniem rozpowszechnienia Internetu — jeśli mniej dzieci korzysta z Internetu w kraju, rodzice są bardziej (a nie mniej) zaniepokojeni. Szczególnie rodzice z Francji, Portugalii, Hiszpanii i Grecji (wszystkich krajów, gdzie korzystanie z Internetu przez dzieci jest niższe) są znacznie bardziej zaniepokojeni niż rodzice w krajach o wysokim poziomie korzystania z Internetu, takich jak Dania czy Szwecja.
- Co więcej rodzice, którzy sami korzystają z Internetu, są mniej zaniepokojeni od tych, którzy z niego nie korzystają. Korzystanie przez rodziców z Internetu z tego względu prawdopodobnie stanowi dobrą metodę zmniejszania ich poziomu niepokoju, ponieważ mogą oni w ten sposób nabyć doświadczenia w Internecie i usprawnić swoje umiejętności radzenia sobie w sytuacjach napotykanym w Internecie.
- Jak w przypadku większości mediów, w tym obecnie Internetu, rodzice zgłaszają różne strategie nadzorowania działań swoich dzieci w Internecie. Obejmuje ono, po pierwsze, nakładanie zasad i ograniczeń; po drugie, podejście osobiste – oglądanie, dzielenie się informacjami, rozmawianie o Internecie ze swoimi dziećmi; po trzecie, zastosowanie narzędzi technicznych, takich jak filtrowanie i monitorowanie. Zasadniczo rodzice wolą porozmawiać ze swoimi dziećmi o tym, co robią w Internecie i przypatrywać się z bliska, gdy dzieci korzystają z Internetu – w przypadku młodszych dzieci, ponieważ rodzice chcieliby podzielić się swoim doświadczeniem, w przypadku starszych nastolatków, gdyż rodzice sądzą, że zasady nie są przestrzegane lub nieodpowiednie w ich wieku, a w stosunku do wszystkich dzieci, ponieważ rodzice chcą ufać swym dzieciom i traktować je z szacunkiem. Mimo to znaczny odsetek zgłasza stosowanie każdej z dostępnych strategii.
- Eurobarometr z roku 2008 ujawnia, że znaczenie mają wartości kulturowe. Niższy poziom zaniepokojenia i nadzoru wśród rodziców ze Skandynawii, pomimo ich wyższego stopnia korzystania z Internetu, może być spowodowany leseferystyczną postawą w stosunku do Internetu lub większym zaufaniem do własnych dzieci. Rodzice w Danii i Szwecji zapewniają znacznie mniejszy nadzór nad korzystaniem z Internetu przez swoje dzieci niż rodzice w Niemczech, Grecji, Irlandii, Włoszech, Portugalii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii. Podobnie jest w przypadku rodziców z Estonii i Czech, ale może to raczej odzwierciedlać relatywny brak wiedzy rodziców na temat Internetu. Ogólnie analiza Eurobarometru 2008 sugeruje, że jeśli rodzice są użytkownikami Internetu, zgłaszają większy nadzór nad korzystaniem z Internetu przez swoje dzieci; rodzice niekorzystający z Internetu zapewniają mniejszy nadzór.

Zalecenia polityki – maksymalizacja możliwości⁴

- Poziom rozpowszechnienia Internetu wpływa na stopień dostępu i korzystania z Internetu przez dzieci. W krajach, gdzie dostęp do Internetu stał się powszechny, następuje zmniejszenie różnic w gospodarstwach domowych między płciami i osobami o różnym statusie socjoekonomicznym. Jednakże różnice te (lub nierówności) pozostają znaczne, szczególnie tam, gdzie dostęp do Internetu nie może być (jak dotąd) uważany za rzecz oczywistą.
- Jeśli pozostałe 25% dzieci w Unii Europejskiej ma uzyskać dostęp do Internetu, polityka promowania dostępu do technologii cyfrowej powinna być realizowana w krajach o relatywnie niskim poziomie korzystania z Internetu przez dzieci (Włochy, Grecja, Cypr) i w pewnych segmentach populacji (mniej zamożne gospodarstwa domowe, rodzice bez dostępu do Internetu).
- Znajomość języka angielskiego wydaje się być wyższa w Europie Północnej, gdzie zarówno korzystanie z Internetu, jak i zagrożenia wykazują tendencję do średniego lub wysokiego poziomu. Jest możliwe, że większy dostęp do treści w języku angielskim zwiększy zarówno możliwości, jak i zagrożenia. Tym niemniej jednak w krajach o niewielkich populacjach użytkowników narodowego języka (np. Czechy, Słowenia, Grecja) możliwe jest, że możliwości dzieci zostaną zwiększone przez zapewnienie większej ilości treści internetowych.
- Istnieją pewne wskazania, że obecność silnych nadawców serwisów publicznych lub innych dostawców treści publicznych dla dzieci odgrywa istotną rolę w zachęcaniu do korzystania z Internetu, jak również w ograniczaniu zagrożeń internetowych.
- Skupianie się doniesień mediów przeważnie na zagrożeniach w Internecie, a nie na możliwościach, może zwiększać niepokój rodziców. Ponieważ istnieje korelacja pomiędzy krajowymi poziomami korzystania z Internetu przez rodziców a niepokojem rodziców o aktywność on-line ich dzieci, połączenie niskiego stopnia

⁴ de Haan, J. i Livingstone, S. (2009) *EU Kids Online: Policy and Research Recommendations*. Na stronie www.eukidsonline.net

korzystania z Internetu przez rodziców i paniki szerzonej przez media może zaostrzyć niepokój rodziców w niektórych krajach.

- Niewiele wiadomo o sposobie, w jaki kultura rówieśników działa kontrolnie na korzystanie przez dzieci z Internetu, chociaż wcześniejsze badania wskazały różnice pomiędzy krajami w zakresie równowagi rodziny i rówieśników w miarę dorastania dzieci – ograniczania przyjaźni w kulturach, gdzie kontakty na zewnątrz są bardzo ograniczone, i do wzrostu wyposażenia pokoi w media w kulturach zindywidualizowanych.
- Zrównoważone zezwalanie i ochrona są kluczowe, ponieważ zwiększanie dostępu i korzystania z Internetu zwykle nasila zagrożenia internetowe. I odwrotnie, strategie mające na celu zmniejszenie zagrożeń mogą ograniczyć możliwości korzystania z Internetu przez dzieci, prawdopodobnie podkopując prawa dziecka lub uniemożliwiając im nauczenie się radzenia sobie z pewnym stopniem zagrożeń.
- Zrównoważenie tych konkurujących ze sobą celów wymaga połączenia przepisów, umiejętności korzystania z mediów i lepszego projektowania interfejsu. Ważne jest również dostarczanie pozytywnych treści przez Internet – istnieją coraz silniejsze sygnały, że takie podejście, jeśli zostanie docenione przez dzieci, przyniesie bezpośrednie korzyści w zakresie ich rozwoju i zmniejszy zagrożenia w Internecie poprzez zachęcanie do wartościowych działań.
- Większe korzystanie z Internetu łączy się z wyższym poziomem wykształcenia, dlatego można oczekiwać, że osiągnięcia edukacyjne rozszerzą zakres i podniosą poziom umiejętności w zakresie posługiwania się Internetem. Jednakże należy wyeliminować luki w zabezpieczeniach technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT) i zająć się niedostatecznymi/nieaktualnymi zabezpieczeniami technologii informacyjno-komunikacyjnych w szkołach, jak również określić i zapewnić właściwe zasoby w zakresie edukacji medialnej jako kluczowego elementu szkolnego programu nauczania i infrastruktury.

Zalecenia polityki – minimalizowanie zagrożeń

- Istnieją wyraźne przesłanki do umocnienia ramowych struktur prawnych w całej Europie, szczególnie w niektórych krajach, ponieważ istotny odsetek dzieci napotyka treści, ma kontakt lub podejmuje ryzykowne zachowania oraz ponieważ wielu dzieciom i rodzicom brak narzędzi i umiejętności, dzięki którym mogliby zapobiegać lub rozwiązywać takie problemy.
- Postanowienia samoregulacyjne w zakresie poprawy bezpieczeństwa dostępu do Internetu przez dzieci są mile widziane i należy je wspierać, chociaż nie zawsze są przejrzyste lub niezależnie oceniane. Dzieci można wspierać w radzeniu sobie w środowisku internetowym tylko, jeśli jest ono w znacznym stopniu regulowane – przez egzekwowanie prawa, projektowanie interfejsu i stron internetowych, procesy wyszukiwania, dostawców usług i treści, bezpieczne zasoby internetowe itp. – podobnie, jak dzieci można nauczyć, jak przechodzić przez jezdnię tylko, gdy obowiązują na niej przepisy dla kierowców i ruchu drogowego.
- W krajach, gdzie dostęp do Internetu jest większy, samoregulacja przez branżę okazuje się również szersza, w tym dostarczanie informacji o zabezpieczeniach przez dostawców usług internetowych w celu uzupełnienia informacji przekazywanych przez rząd i organizacje pozarządowe. I odwrotnie, prawdą jest również, że niski poziom samoregulacji w niektórych krajach skutkuje mniejszą ilością informacji o zabezpieczeniach. Ponadto w krajach, w których istnieje liberalne podejście do regulacji przez państwo (Bułgaria, Estonia), występuje duże ryzyko dla dzieci korzystających z Internetu.
- Priorytetami dla zwiększania świadomości w przyszłości powinno być koncentrowanie się na krajach zidentyfikowanych w badaniach jako kraje o wysokim ryzyku (Estonia, Holandia, Norwegia, Polska, Słowenia, Wielka Brytania); na krajach, w których szybko lub niedawno wprowadzono Internet, gdzie dostęp zdaje się zwiększać wiedzę i dopasowanie kulturowe (Bułgaria, Estonia, Grecja, Polska, Portugalia); oraz na krajach, w których korzystanie z Internetu przez dzieci jest intensywniejsze niż przez dorosłych (Węgry, Malta, Polska, Rumunia).
- Priorytety w zakresie zwiększania świadomości powinny koncentrować się na młodszych dzieciach, na strategiach zachęcania do radzenia sobie po wystąpieniu zagrożenia, na traktowaniu problemów chłopców i dziewczynek w odmienny sposób oraz na trafianiu do gorzej sytuowanych rodzin, szkół i rejonów. Zwiększanie świadomości powinno obejmować nowe zagrożenia, jak tylko się pojawiają, szczególnie na mobilnych platformach oraz za pośrednictwem treści i usług komunikacji peer-to-peer.
- Polityka powinna wychodzić poza rozróżnienie na dzieci będące ofiarami przestępstw i dorosłych przestępców. Niektóre dzieci popełniają przestępstwa związane z zagrożeniami internetowymi, czy to złośliwie, czy dla żartów czy przez przypadek. Niektóre dzieci, które zetknęły się z zagrożeniami internetowymi, mogą powodować dalsze zagrożenia, inne tworzą zagrożenia i same mogą być również

ofiarami, a jeszcze inne są bezbronne w Internecie i mogą nie posiadać odpowiedniego wsparcia społecznego w rzeczywistym świecie.

- Chociaż nie ma żadnych wątpliwości, że to rodzice są odpowiedzialni za bezpieczeństwo swoich dzieci, dowody sugerują, że nie można na nich polegać, ponieważ wielu z nich jest nieświadomych lub niezdolnych do nadzorowania działań swoich dzieci w Internecie. Zasady i ograniczenia nie pasują dobrze do etosu nowoczesnego rodzicielstwa, szczególnie w niektórych krajach, i nie jest jednoznaczne, czy strategie rodzicielskie są skuteczne w ograniczaniu narażenia dzieci na zagrożenia lub zwiększaniu ich odporności w zakresie radzenia sobie z ryzykiem.
- Biorąc pod uwagę rosnący impet inicjatyw promowania korzystania z mediów, aktualnie dokonywana jest ocena ich skuteczności w zakresie zwiększania kluczowej wiedzy dzieci o środowisku internetowym. Zmieniające się zapotrzebowanie na kompleksowe technologiczne, komercyjne i – w coraz większej mierze – generowane przez użytkowników środowisko wprowadza ograniczenia umiejętności korzystania z Internetu przez dzieci, stąd tak wielkie znaczenie wspólnej regulacji i samoregulacji w celu wspierania umiejętności korzystania z mediów przez dzieci.

Zalecenia badawcze

Istnieje kilka istotnych luk w bazie potwierdzonych danych. Priorytety badań dotyczą:

- młodszych dzieci, szczególnie w związku z zagrożeniami i radzeniem sobie z nimi, aczkolwiek równie ważne jest stałe prowadzenie aktualnych badań dotyczących nastolatków;
- nowo pojawiających się treści (szczególnie „web 2.0”) i usług (szczególnie, jeśli dostępne za pośrednictwem platform mobilnych, gier lub innych platform);
- zrozumienia rozwijania przez dzieci umiejętności nawigacji i wyszukiwania, interpretacji treści i ich krytycznej oceny;
- nowych i stanowiących wyzwanie zagrożeń, takich jak propagowanie samookaleczenia, samobójstwa, anoreksji, narkotyków, nienawiści/rasizmu, hazardu, uzależnień, nielegalnego pobierania treści i zagrożeń handlowych (sponsorowanie, kryptoreklama lub marketing wirusowy, użycie danych osobowych, śledzenie GPS);
- sposobu, w jaki dzieci (i rodzice) reagują i powinni reagować na zagrożenia internetowe;
- sposobu określania szczególnie bezbronnych lub najbardziej narażonych dzieci w populacji ogólnej;
- ocen skuteczności rozwiązań technicznych, nadzoru rodziców, umiejętności korzystania z Internetu, innego rodzaju uświadamiania i metod zabezpieczeń, pod względem łatwości ich wdrożenia oraz, co ważniejsze, ich wpływu na ograniczanie ryzyka; może być ono zróżnicowane w różnych grupach dzieci w odmiennych kontekstach kulturowych.

Aby realizować ten program, i z uwagi na to, że ponieważ metody badania dzieci, środowiska internetowego i krajów w porównywalnej perspektywie są bardzo wymagające, w ramach programu EU Kids Online opracowano dwa raporty na temat metodologii w celu dostarczenia wskazówek badaczom – przegląd literatury i przewodnik badawczy w zakresie najlepszych praktyk w połączeniu z dodatkowymi zasobami internetowymi. Wszystkie informacje dostępne są na stronie www.eukidsonline.net, wraz z raportami na temat projektu i innymi publikacjami.⁵

⁵ Lobe, B., Livingstone, S., Ólafsson, K., Simoes, J. (2008) *Best Practice Research Guide: How to Research Children and Online Technologies in Comparative Perspective*. Na stronie www.eukidsonline.net plus inne zasoby dotyczące najlepszych praktyk.

Country	Network participants		National Contact
Austria	Ingrid Paus-Hasebrink Andrea Dürager Christina Ortner	Manfred Rathmoser Christine Wijnen	Andrea Dürager; Andrea.Duerager@sbg.ac.at http://www.bmukk.gv.at/medienpool/17370/eukidsonlineabschlussbericht.pdf
Belgia	Leen d'Haenens Verónica Donoso Bieke Zaman	Joke Bauwens Nico Carpentier Katia Segers	Leen D'Haenens; Leen.DHaenens@soc.kuleuven.be http://www.vub.ac.be/SCOM/cemeso/eukidsonline.htm
Bułgaria	Jivka Marinova Maria Dimitrova Christina Haralanova	Maria Gencheva Diana Boteva	Jivka Marinova; gert@mbox.contact.bg http://www.gert.ngo-bg.org
Cypr	Yiannis Laouris Tatjana Taraszow	Elena Aristodemou	Yiannis Laouris; laouris@cinti.org.cy http://www.cinti.org.cy/
Czechy	Vaclav Stetka		Václav Štětka; stetka@fss.muni.cz http://www.muni.cz/fss
Dania	Gitte Stald Jeppe Jensen		Gitte Stald; stald@itu.dk http://www1.itu.dk/sw5211.asp
Estonia	Veronika Kalmus Pille Pruulmann- Vengerfeldt Pille Runnel	Andra Siibak Kadri Ugur Anda Zule-Lapima	Veronika Kalmus; Veronika.Kalmus@ut.ee http://www.jrnl.ut.ee/ and http://eukidsonline.ut.ee/
Francja	Benoit Lelong Cédric Fluckiger		Cédric Fluckiger; cedric.fluckiger@univ-lille3.fr http://www.univ-lille3.fr/fr/universite/composantes-formation/sciences-education/
Grecja	Liza Tsaliki Despina Chronaki		Liza Tsaliki; etsaliki@media.uoa.gr http://greekidsonline.blogspot.com/
Hiszpania	Carmelo Garitaonandia Maialen Garmendia	Gemma Martínez Fernández	Maialen Garmendia; maialen.garmendia@ehu.es http://www.ehu.es/eukidsonline
Holandia	Jos de Haan Patti M. Valkenburg	Marion Duimel Linda Adrichem	Jos de Haan; j.de.haan@scp.nl http://www.scp.nl/english/
Irlandia	Brian O'Neill Helen McQuillan	Simon Grehan	Brian O'Neill; brian.oneill@dit.ie http://www.dit.ie
Islandia	Thorbjörn Broddason Kjartan Ólafsson	Gudberg Jónsson	Thorbjörn Broddason; tbrodd@hi.is http://www.hi.is/
Niemcy	Uwe Hasebrink Claudia Lampert		Claudia Lampert; C.Lampert@hans-bredow-institut.de www.hans-bredow-institut.de
Norwegia	Elisabeth Staksrud Petter Bae Brandtzæg	Thomas Wold Ingunn Hagen	Elisabeth Staksrud; elisabeth.staksrud@media.uio.no http://www.media.uio.no/english/
Polska	Wiesław Godzic Lucyna Kirwil	Barbara Giza Tomasz Łysakowski	Barbara Giza; barbara.giza@swps.edu.pl http://www.swps.edu.pl/new_www/english/
Portugalia	Cristina Ponte Cátia Candeias José Alberto Simões Nelson Vieira Daniel Cardoso	Ana Jorge Tomas Patrocínio Sofia Viseu Ema Sofia Leitao	Cristina Ponte; cristina.ponte@fcs.unl.pt http://www.fcs.unl.pt/eukidsonline
Słowenia	Bojana Lobe Alenka Zavbi		Bojana Lobe; bojana.lobe@fdv.uni-lj.si http://www.fdv.uni-lj.si/
Szwecja	Cecilia von Feilitzen Elza Dunkels		Cecilia von Feilitzen; cecilia.von.feilitzen@sh.se http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse
Wielka Brytania	Sonia Livingstone Leslie Haddon	Panayioti Tsatsou Ranjana Das	Leslie Haddon; leshaddon@aol.com www.eukidsonline.net
Włochy	Fausto Colombo Giovanna Mascheroni Maria Francesca Murru	Barbara Scifo Piermarco Aroldi	Giovanna Mascheroni; giovanna.mascheroni@unicatt.it http://www.osservatoriosullacomunicazione.com/